

ПОЛІКУЛЬТУРНІСТЬ ЯК СКЛАДНИК ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Розлуцька Г. М.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»
ORCID ID: 0000-0001-9062-5466

У статті досліджено полікультурність як складник громадянської компетентності студента закладу вищої освіти. Визначено актуальність проблеми пришвидшенням глобалізаційних процесів під час масштабних епідемій, військових конфліктів, техногенних та природних катастроф. Мета статті – теоретично обґрунтувати зміст полікультурного складника громадянської компетентності студентів, схарактеризувати її структурні компоненти та запропонувати шляхи формування в закладах вищої освіти. Методи дослідження – комплекс загальнонаукових теоретичних методів наукового пізнання. Установлено, що полікультурний складник громадянської компетентності характеризується інтеграцією когнітивних, ціннісно-мотиваційних та поведінкових компонентів, які забезпечують обізнаність студентів про різноманітність культур, розвиток емпатії та поваги до інших і здатність до діалогу та взаємодії в полікультурному середовищі. Обґрунтовано, що ефективне формування цього складника потребує цілісної освітньої політики, використання інноваційних методів навчання, інтеграції курсів з полікультурної освіти або громадянської освіти та глобального громадянства, а також розвитку освітніх практик, що сприяють міжкультурній комунікації. Запропоновано методичні рекомендації для створення полікультурного освітнього середовища закладу вищої освіти у процесі підготовки студентів як відповідальних громадян в умовах глобального світу. Додатково наголошено, що викладені підходи та окреслена логіка аналізу відповідають сучасним трендам освітньої політики та забезпечення якості вищої освіти. Узагальнення наукових джерел допомагає окреслити поняттєво-категорійне поле дослідження і продемонструвати взаємодоповнюваність теоретичних та практичних аспектів проблематики. Отримані узагальнення можуть бути використані для вдосконалення змісту освітніх програм, розроблення дидактичних матеріалів і формувального оцінювання результатів навчання, а також для подальших емпіричних перевірок у різних контекстах функціонування закладів вищої освіти. Це підкреслює прикладну значущість висновків і перспективність розвитку теми.

Ключові слова: громадянська компетентність, компоненти громадянської компетентності, студент, заклад вищої освіти, освітнє середовище, полікультурність.

Rozlutska H. M. Multiculturalism as a component of students' civic competence in higher education institutions

The article examines multiculturalism as a component of university students' civic competence. The relevance is determined by the acceleration of processes of globalisation during large-scale epidemics, military conflicts, and man-made and natural disasters. The purpose of the article is to provide a theoretical justification of the multicultural component of students' civic competence, to characterise its structural components, and to propose pathways for its development in higher education institutions. The study employs a set of general scientific theoretical methods of enquiry. It is established that the multicultural component of civic competence is characterised by the integration of cognitive, value-motivational and behavioural components that foster students' awareness of cultural diversity, the development of empathy and respect for others, and the ability to engage in dialogue and interaction within a multicultural environment. It is argued that the effective development of this component requires coherent educational policy, the use of innovative teaching methods, the integration of courses in multicultural education or civic education and global citizenship, as well as the cultivation of educational practices that promote intercultural communication. Methodological recommendations are proposed for creating a multicultural educational environment in higher education aimed at preparing students as responsible citizens in a globalised world. The approaches and analytical logic presented align with current trends in education policy and quality assurance. The synthesis of scholarly

sources helps delineate the conceptual–categorical field of the study and demonstrates the complementarity of theoretical and practical aspects of the problem. The generalisations obtained may be used to refine programme content, develop didactic materials and formative assessment of learning outcomes, and support further empirical verification across diverse higher education contexts. This underlines the applied significance of the findings and the promise of the topic's further development.

Keywords: *civic competence, components of civic competence, student, higher education institution, educational environment, multiculturalism.*

Вступ. У зв'язку з міграційними процесами, зумовленими масштабними епідеміями, військовими конфліктами, техногенними та природними катастрофами, посилюється взаємозв'язок національних економік країн світу. Межі традиційного змісту поняття «громадянство» руйнуються, оскільки мільйони людей живуть без громадянства або мають громадянство кількох країн. Громадянська компетентність у полікультурному соціумі не може обмежуватися знанням конституційних норм певної держави або участю в політичних процесах; вона повинна містити здатність сприймати й поважати культурне різноманіття світу, розуміння глобальних проблем та вміння взаємодіяти з іншими задля розв'язання загальнолюдських проблем. Завдання сталого розвитку людства передбачають підготовку громадянина світу в системі освіти, наповнену актуальним змістом для продуктивної реалізації на місцевому й глобальному рівнях. У контексті вищої освіти глобальне громадянство розглядається як спосіб мислення і стиль поведінки, що вимагає від студентів усвідомлення взаємозалежності та активної участі в досягненні цілей сталого розвитку. Водночас реалії сучасного закладу вищої освіти спонукають учасників освітнього процесу до взаємодії в середовищі, яке характеризується різноманіттям мов, світоглядних позицій, культурних уподобань, психофізіологічних можливостей тощо. Так, актуалізується роль полікультурності в громадянській компетентності студентів в умовах полікультурного соціуму.

Незважаючи на значну кількість досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, дотичних до проблеми полікультурного складника в громадянській компетентності студентів, залишаються недостатньо розкритими аспекти інтеграції полікультурної ідеї у формування громадянської компетентності з урахуванням глобалізаційних тенденцій.

Мета статті – теоретично обґрунтувати зміст полікультурної складової громадянської компетентності студентів, схарактеризувати її структурні компоненти та запропонувати шляхи її формування в закладах вищої освіти.

Методи та методики дослідження. У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових теоретичних методів. Здійснено аналіз наукових джерел з проблеми громадянської компетентності, які структуровано на три групи, що дало змогу узагальнити підходи до формування у студентів полікультурного складника в структурі громадянської компетентності. Метод порівняння та зіставлення застосовано для вивчення міжнародного та вітчизняного досвіду громадянської освіти в закладах вищої освіти. Метод синтезу та узагальнення використано при виділенні ключових характеристик громадянської компетентності в умовах світової інтеграції. Такий методичний інструментарій дав змогу комплексно дослідити проблему та сформулювати обґрунтовані висновки й рекомендації.

Результати та дискусії. Аналіз попередніх досліджень і публікацій свідчить, що за останні роки теорія громадянської компетентності виходить за межі традиційної педагогіки та спирається на міждисциплінарні концепції.

Тому вважаємо за доцільне згрупувати джерельну базу дослідження відповідно до мети, завдань, предмета наукових пошуків авторів. До першої групи проаналізованих джерел віднесено дослідження вітчизняних науковців, які визначають громадянську компетентність, як-от: наслідок соціального інтересу (М. Сидоркіна) [13], комплексна інтегративна характеристика особистості, що охоплює знання про суспільство, уміння взаємодіяти, навички громадянської активності, спонуки до участі в житті громади та спроможність до колективних дій (І. Жадан) [8]; результат громадянської освіти в міжнародному та національному контекстах (А. Токарева,

І. Чижова) [15]; ключовий елемент розвитку здобувача освіти на кожному етапі навчання, зокрема в процесі вищої освіти (Г. Чорна) [16] та ін.

До другої групи джерел нами визначено публікації зарубіжних науковців, у яких розкрито значення громадянської компетентності в контексті сталого розвитку світу на майбутнє десятиліття. Так, D. Medne та колеги [4], які підкреслюють, що освіта залишається основним ресурсом для інтернаціоналізації громадянських цінностей, навчання прав і обов'язків [4]. Ключовими чинниками розвитку глобального громадянства, за К. Аксау та колегами, визначено такі, як соціальна справедливість, самовідданість, освіта для сталого розвитку та повага до різноманіття [2]. У публікаціях А. Akkari, К. Maleq [1] та Е. Bosio, Н. Schattle [3] представлено результати дослідження суперечностей та викликів глобального громадянства.

Наступну групу становлять результати досліджень полікультурної освіти. У публікаціях Н. Нікітіної [9], Г. Розлуцької [11; 12] доведено, що полікультурність сприяє міжетнічній єдності суспільства, запобігає конфліктам та створює сприятливе середовище для всіх учасників освітньої взаємодії. У дослідженнях А. Поліщук та С. Сабрій [14] підкреслено значення міжкультурної комунікації як інструменту для зменшення нерівності в освіті та покращення взаємодії в полікультурному студентському колективі. Колективна праця «Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика» розкриває теоретичні та прикладні основи міжкультурної комунікації, підкреслює її важливість у багатокультурному середовищі [7].

Організація Об'єднаних Націй для освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) наголошує, що глобальне громадянство ґрунтується на ідеї взаємозалежності людей, а глобальний громадянин розуміє, як влаштований світ, цінує відмінності й працює з іншими, щоб вирішувати глобальні виклики [5; 6]. Однією з ключових є «Рамка компетентностей для демократичної культури», розроблена Радою Європи [10]. У документі визначено перелік цінностей, компетенцій, необхідних для активної участі в демократичному суспільстві, та підкреслює

важливість міжкультурного розуміння, критичного мислення й відповідальності. Наголошено, що демократичні компетентності є універсальними й мають адаптуватися до конкретного контексту, включно з особливостями національної культури, мови та освітньої системи, серед них основні: цінності (гідність, свобода, демократія, права людини), установки (відкритість, повага, відповідальність), навички (критичне мислення, співпраця, здатність вести діалог) та знання й розуміння (правові та політичні системи, ідентичності, культури). Актуалізація основних ідей цієї рамки в українській вищій освіті сприятиме узгодженню національних та європейських стандартів і забезпечить системність у формуванні полікультурного складника громадянської компетентності.

Базовим вважаємо в межах цього дослідження трактування громадянської компетентності як інтегративної характеристика особистості, яка визначається рівнем сформованості компетентностей, необхідних для ефективного виконання ролі громадянина [8, с. 10]. Слушно зазначено в публікаціях [8; 13; 15], що складність дослідження феномену зумовлена не тільки суб'єктивізмом, науковими інтересами або методологічними уподобаннями дослідників, а й особливостями генерування змістових смислів громадянськості та багаторівневістю структури громадянської компетентності.

В основу структурування феномену громадянська компетентність відповідно до концепції соціального інтересу, проаналізованої в публікації М. Сидоркіної [13], закладено спрямованість особистості, її життєву установку, яка визначає готовність і бажання людини до конструктивної і продуктивної взаємодії з іншими людьми задля спільного блага, що простежується у взаємопов'язаних когнітивному, ціннісно-мотиваційному та діяльнісному компонентах. Аналогічно представлено структуру громадянської компетентності в дослідженнях зарубіжних науковців. Зокрема, у дослідженні D. Medne та колег [4] визначено три такі складники: знання й застосування принципів демократії, залученість до життя громади та громадянська здатність [4].

Ми погоджуємось із результатами досліджень А. Токаревої, І. Чижової, що розуміння

громадянськості впливає з національної ідентичності молоді та самого суспільства, а тому характеризується змістовими відмінностями в міжнародному та національному контекстах [15, с. 92]. Екстраполяція нашого науково-дослідного досвіду [11; 12] та практики викладання в закладі вищої освіти в умовах полікультурного регіону спонукає нас розглядати вищу освіту як платформу для формування громадянської компетентності з урахуванням світової інтеграції. Наведена думка підтверджується результатами досліджень К. Аксау та колег [2], що вища освіта відіграє основну роль у підготовці громадян, які поважають різні культури та сприяють сталому розвитку суспільства; висновками досліджень D. Medne та колег [4], де стверджується, що освітнє середовище закладу вищої освіти є рушійною силою сталого розвитку людства.

Наші попередні дослідження полікультурності [11; 12], як філософсько-світоглядного феномену, етичної норми взаємин між студентами, послідовниками різних ідеологічних концепцій, переконань і вірувань, методу соціальної взаємодії, дидактичного принципу та мети формування нових поколінь української молоді, дають змогу трактувати полікультурність в освітньому середовищі закладу вищої освіти як процес взаємодії між студентами або іншими учасниками освітнього процесу – представниками різних культур, світоглядних позицій, соціальних рівнів тощо.

Полікультурність наповнює складники громадянської компетентності крізь призму толерантної міжкультурної взаємодії. Вона містить такі основні елементи: когнітивний (знання про історію, традиції та культурні коди різних народів; розуміння механізмів виникнення стереотипів та дискримінації; обізнаність щодо міжнародних правових актів у сфері прав меншин та культурної спадщини); ціннісномотиваційний (формування світогляду, заснованого на повазі до людської гідності та культурного різноманіття; розвиток емпатії, відкритості, готовності до взаємного навчання та співпраці); поведінковий (уміння здійснювати міжкультурну комунікацію, спільне вирішення конфліктів, взаєморозуміння та солідарність).

Окреслимо когнітивний вимір громадянської компетентності з урахуванням полікуль-

турного складника як обізнаність студентів про культурне різноманіття, історію різних народів, роль культур у формуванні глобального світу та знання про дискримінаційні практики. Відповідно, освітні програми повинні знайомити студентів з поняттями полікультурності, міжкультурної компетентності, глобального громадянства, прав людини, культурної спадщини та міжкультурними конфліктами. Ефективним є впровадження курсів з полікультурної освіти, міжкультурної комунікації, світової історії, порівняльної культурології тощо. Ознайомлення з наведеними курсами дасть змогу студентам дослідити внесок різних культур у розвиток людства, проаналізувати причини етнічних конфліктів та з'ясувати ефективні способи їх вирішення. Уважаємо, що доцільно використовувати активні методи навчання: аналіз кейсів, проблемні завдання, групові проекти, дослідницькі роботи. Важливим напрямом є вивчення сучасних глобальних проблем, як-от зміна клімату, військові конфлікти, міграція, соціальна нерівність, де міжкультурні аспекти відіграють ключову роль. Пропонований нами підхід корелює з рекомендаціями ООН [6] та ЮНЕСКО [5].

Ціннісно-мотиваційний вимір передбачає формування системи цінностей, що базується на повазі до людської гідності, прав і свобод, на толерантності, справедливості, солідарності та відчутті належності до глобальної спільноти. Дослідження показують, що позитивні мультикультурні установки сприяють кращій психологічній адаптації та соціальній компетентності студентів, підвищують їхню готовність підтримувати політики, спрямовані на захист прав різних груп. Важливим є розвиток емпатії – здатності розуміти почуття та потреби людей інших культур, а також готовності обстоювати їхні права. Для цього необхідно використовувати в закладі вищої освіти організовувати бесіди, тренінги та рольові ігри, де студенти переживають ситуації дискримінації або несправедливості й аналізують власні реакції. Важливе місце посідають заняття з етики міжособистісних відносин, критичного мислення та медіаграмотності, які допомагають розпізнавати сепаратизм або ксенофобські стереотипи.

Студенти також повинні засвоїти ідею, що полікультурність не зменшує національної ідентичності, а збагачує її, роблячи особистість відкритішою до світу.

Поведінковий аспект містить практичні вміння та навички, що забезпечують ефективне міжкультурне спілкування, участь у громадських ініціативах, творення та збереження суспільного блага. До цих умінь належить готовність до діалогу та співпраці, уміння працювати в команді, вирішувати конфлікти, будувати стосунки на основі взаємоповаги, толерантність. Широкі можливості формування громадянської компетентності з урахуванням полікультурності в поведінковому вимірі надає волонтерство. Оскільки об'єднує освітню діяльність із волонтерською практикою, що дає змогу студентам застосовувати здобуті знання в реальних ситуаціях і розвивати громадянську активність та відповідальність. Волонтерська діяльність студентів забезпечує практичний складник громадянського становлення особистості, інтеграцію в життя студентської групи, колективу, громади та набуття досвіду громадянської участі.

Важливим інструментом формування громадянської компетентності з урахуванням полікультурності студента вважаємо міжкультурну комунікацію. Слушно зазначено в дослідженнях А. Поліщук та С. Сабрій [14], що міжкультурна компетентність передбачає здатність ефективно й доречно комунікувати в міжкультурних ситуаціях. Цінність міжкультурної комунікації як освітнього інструменту виявляється через готовність до відкритості, толерантності, взаємоповаги; розвиток

лінгвістичних, соціальних навичок та знань про історію, культуру й цінності іншого суспільства.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що полікультурність є невід'ємним складником громадянської компетентності сучасного студента. Доведено, що розвиток полікультурного складника громадянської компетентності сприятиме підготовці молодих людей, здатних жити й працювати в глобалізованому світі та свідомо брати участь у побудові демократичного суспільства. Визначено, що полікультурність у складі громадянської компетентності проявляється в знаннях про багатоманітність культур та правових норм, у ціннісних орієнтирах, що передбачають повагу, солідарність і справедливість, та в здатності до відповідальної поведінки в межах студентської групи, громади та за її межами.

Ефективне формування у студентів закладів вищої освіти розуміння взаємозалежності в сучасному світі стимулює студентів до міжкультурної взаємодії через посилення міжкультурної комунікації, волонтерства, участь у міжнародних проєктах, громадських ініціативах.

Перспективні напрями подальших досліджень містять емпіричну перевірку розробленої моделі полікультурної громадянської компетентності, вивчення ефективності різних педагогічних підходів, зокрема, проєктного навчання, культурних лабораторій, аналіз впливу цифрових медіа на ставлення й поведінку студентів та порівняння національних стратегій формування громадянської компетентності.

Список використаних джерел

1. Akkari A., Maleq K. Global citizenship: buzzword or new instrument for educational change?. *Europe's Journal of Psychology*. 2019. Vol. 15, № 2. С. 176–182.
2. Akçay K., Altınay F., Altınay Z. та ін. Global citizenship for the students of higher education in the realization of sustainable development goals. *Sustainability*. 2024. Vol. 16, № 4. Article 1604.
3. Bosio E., Schattle H. Ethical global citizenship education: From neoliberalism to a values-based pedagogy. *Prospects*. 2023. Vol. 53. 53. С. 287–297.
4. Medne D., Ruža O., Lasmane I. та ін. The development of civic competence in higher education to support a sustainable society: the case of Latvian higher education, *Sustainability*. 2024. Vol. 16, № 6. Article 2238.
5. UNESCO. What you need to know about global citizenship education [Електронний ресурс]. *Paris : UNESCO*. 2025. Режим доступу: <https://www.unesco.org/en/global-citizenship-peace-education/need-know> (дата звернення: 06.08.2025).
6. United Nations. The 17 Sustainable Development Goals: The 2030 Agenda for Sustainable Development [Електронний ресурс]. *New York : United Nations*. 2015. Режим доступу: <https://sdgs.un.org/goals> (дата звернення: 01.08.2025).

7. Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика : колективна монографія / за ред. Н. Сизоненко. Київ : ВЦ «Ліра К», 2020. С. 256.
8. Жадан І. В. Громадянська компетентність: соціальні очікування і реалії : монографія. Кропивницький, 2022. С. 110.
9. Нікітіна Н. П. До проблеми полікультурної освіти студентської молоді. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. Вип. 2 (77). С. 192–198.
10. Рада Європи. Рамка компетентностей для культури демократії. Том 2 : Дескриптори компетентностей для культури демократії / переклад з англ. Страсбург : Видавництво Ради Європи; Львів : Центр освітніх ініціатив. 2018. 88 с. URL: <https://rm.coe.int/rf-cdc-vol-2-/168097ec96> (дата звернення: 01.08.2025).
11. Розлуцька Г. М. Полікультурність як чинник позитивного сприйняття різноманітності світу. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2006. Вип. 10. С. 104–106.
12. Розлуцька Г. М. Роль полікультурності у вихованні української молоді. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*. 2007. Вип. 45. С. 181–185.
13. Сидоркіна М. Ю. Громадянська компетентність у розрізі концепції соціального інтересу. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 2 (6). С. 193–197.
14. Поліщук А. В., Сабрі С. С. Особливості міжкультурної взаємодії у процесі глобалізації, *Молодий вчений*. 2019. № 10 (74). С. 40–44.
15. Токарева А. В., Чижикова І. В. Сучасні підходи до формування громадянської компетентності студентів: міжнародний та національний контексти. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2021. № 1 (21). С. 88–93.
16. Чорна Г. В. Формування громадянської компетентності студентів закладу вищої освіти. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2019. № 93 (6). С. 310–320.

References

1. Akkari, A., & Maleq, K. (2019). Global citizenship: Buzzword or new instrument for educational change? *Europe's Journal of Psychology*. 15 (2), 176–182. <https://doi.org/10.5964/ejop.v15i2.1999>.
2. Akçay, K., Altınay, F., Altınay, Z., et al. (2024). Global citizenship for the students of higher education in the realization of sustainable development goals. *Sustainability*. 16 (4), Article 1604. <https://doi.org/10.3390/su16041604>.
3. Bosio, E., & Schattle, H. (2023). Ethical global citizenship education: From neoliberalism to a values-based pedagogy. *Prospects*. 53, 287–297. <https://doi.org/10.1007/s11125-021-09571-9>.
4. Medne, D., Lastovska, A., Lāma, G., & Grava, J. (2024). The development of civic competence in higher education to support a sustainable society: The case of Latvian higher education. *Sustainability*. 16(6), Article 2238. <https://doi.org/10.3390/su16062238>.
5. UNESCO. (2025). What you need to know about global citizenship education. Retrieved August 6, 2025, from: <https://www.unesco.org/en/global-citizenship-peace-education/need-know/> [in English].
6. United Nations. (2015). The 17 Sustainable Development Goals: The 2030 Agenda for Sustainable Development. Retrieved August 1, 2025, from: <https://sdgs.un.org/goals>. [in English].
7. Syzonenko, N. (Ed.). (2020). Mova i mizhkulturna komunikatsiia: teoriia ta praktyka: kolektyvna monohrafiia [Language and intercultural communication: Theory and practice: A collective monograph]. Kyiv: Vydavnychi tsentr “Lira-K”. [in Ukrainian].
8. Zhadan, I. V. (2022). Hromadianska kompetentnist: sotsialni ochikuvannia i realii [Civic competence: Social expectations and realities]. *Kropyvnytskyi: Imeks-LTD*. P.110. [in Ukrainian].
9. Nikitina, N. P. (2017). Do problemy polikulturnoi osvity studentskoi molodi [On the problem of multicultural education of student youth]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Spirituality of Personality: Methodology, Theory and Practice*, 2 (77), 192–198. [in Ukrainian].
10. Council of Europe. (2018). Reference Framework of Competences for Democratic Culture. Volume 2: *Descriptors*. Strasbourg: Council of Europe Publishing. Retrieved August 1, 2025, from: <https://www.coe.int/en/web/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture/> [in Ukrainian].
11. Rozlutska, H. M. (2006). Polikulturnist yak chynnyk pozytyvnoho spryiniattia riznomanitnosti svitu [Multiculturalism as a factor of positive perception of the diversity of the world]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Pedahohika. Sotsialna robota – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social Work*, 10, 104–106. [in Ukrainian].
12. Rozlutska, H. M. (2007). Rol polikulturnosti u vykhovanni ukrainskoi molodi [The role of multiculturalism in educating Ukrainian youth]. *Pedahohichni nauky: zbirnyk naukovykh prats – Pedagogical Sciences: Collection of Scientific Works*, 45, 181–185. [in Ukrainian].

13. Sidorkina, M. Yu. (2019). Hromadianska kompetentnist u rozrizi kontseptsii sotsialnoho interesu [Civic competence through the lens of the concept of social interest]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii – Theory and Practice of Modern Psychology*, 2 (6), 193–197. [in Ukrainian].
14. Polishchuk, A. V., & Sabri, S. S. (2019). Osoblyvosti mizhkulturnoi vzaiemodii u protsesi hlobalizatsii [Features of intercultural interaction in the process of globalization]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 10(74), 40–44. [in Ukrainian].
15. Tokarieva, A. V., & Chyzhykova, I. V. (2021). Suchasni pidkhody do formuvannia hromadianskoi kompetentnosti studentiv: mizhnarodnyi ta natsionalnyi konteksty [Contemporary approaches to forming students' civic competence: International and national contexts]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriia "Pedahohika i psykholohiia"*, 1 (21), 88–93. [in Ukrainian].
16. Chorna, H. V. (2019). Formuvannia hromadianskoi kompetentnosti studentiv zakladu vyshchoi osvity [Formation of civic competence of higher education students]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Spirituality of Personality: Methodology, Theory and Practice*, 93 (6), 310–320. [in Ukrainian].

Надійшла 25.08.2025

Прийнята 25.09.2025

Опублікована 15.10.2025